Ten geleide

Dit boek gaat over de ruw verstoorde droom der democraten. In mei 1981 behaalde D'66 één der opvallendste overwinningen uit de recente politieke geschiedenis van Nederland, door van 8 naar 17 kamerzetels te schieten.
De partij nam met grote dadendrang deel aan het moeizaam gevormde kabinet-Van Agt-Den Uyl-Terlouw, ook 'Van Agt II' genoemd. De drie ministers en de drie staatssecretarissen van D'66 hadden een strategische positie in de besluitvorming. Het kabinet viel al in oktober, enkele weken nadat de ploeg met de Koningin op het bordes had gestaan en nog vóór het tot een regeringsverklaring had kunnen komen. De breuk werd gelijmd, maar het kabinet viel definitief in het voorjaar van 1982 over de begroting 1983.
D'66 verkoos in een interim-kabinet (Van Agt III) met het CDA door te regeren, terwijl de PvdA uittrad na zware verliezen bij de statenverkiezingen. Ook D'66 moest daarbij enkele procenten inleveren: van 11% (mei 1981) naar 8,3% (maart '82). Na stevige discussies over koers en lijsttrekkerschap in de zomer en een lage score bij de gemeenteraadsverkiezingen (5,6%) in juni, pakten donkere wolken zich samen boven D'66. Op 8 september werd de PvdA weer de grootste partij, won de VVD 10 zetels en maakten de kiezers een einde aan de kortstondige droom van D'66: terugval naar 6 zetels, beneden het niveau van '77 en terug op het hetzelfde aantal als in 1972, en terug ook in de oppositie. In de opiniepeilingen waren D'66 nog geen jaar tevoren 26 zetels toegedacht.

Hoe kan door deelname aan de macht een partij in één jaar zoveel verliezen? Die vraag is vanuit veel gezichtspunten te beantwoorden. Om geen eenzijdige verklaringen te krijgen zijn feiten en meningen nodig. Dit boek gaat hier naar op zoek. D'66-politici zijn mensen met idealen, maar konden ze daar ook in de dagelijkse politiek mee uit de voeten? In die vraag komt de spanning tot uiting tussen de praktijk en de idealen van politici. Niet voor niets sierden de dichtregels van Willem Elsschot de eerste verkiezingsaffiches van D'66 in 1967: 'Maar tussen droom en daad staan wetten in de weg, en praktische bezwaren'. De verstoorde droom der democraten wordt verteld door de mensen die 'het moesten doen' in het kabinet, of er dichtbij zaten. De bewindslieden die voor D'66 optraden, de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamerfraktie vertellen over hun ervaringen. Hun wordt gevraagd naar de beslissingen die genomen

zijn of hadden moeten worden, naar impressies van hun alledaagse ministersbestaan, over de besluitvorming in de ministerraad en op hun departement. Zij geven een inzicht in hun ergernis, in hun isolement soms, in hun onmacht bepaalde ontwikkelingen te keren, in de verhouding met de pers. Meningen over Van Agt, de crisis, de breuk en politiek Den Haag, die wel al eerder gedàcht, maar nog niet gezègd waren.
Onvermijdelijk wordt door hen veel over D'66 zelf gesproken. Wat is dat voor een partij, waar liggen haar wortels, en zijn die er wel? Hoe moet er samengewerkt worden met de Partij van de Arbeid in de toekomst, en is er nog wel toekomst? En welke problemen zullen er zijn op te lossen?

Omdat interviews het beste de feiten en meningen weergeven is gekozen voor een bundel vraaggesprekken. Daarin komen steeds thema's terug, als hoe idee en macht te combineren, hoe droom en daad in harmonie te brengen. Er omheen worden allerlei onderwerpen aangeroerd, maar primair is gezocht naar feiten en meningen die licht werpen op de gebeurtenissen in die hoogst merkwaardige politieke fase van opkomst en neergang van regeringspartij D'66. De periode van de kabinetten Van Agt II en III en de verkiezingen die erop volgden, is wellicht van grotere betekenis dan de bestaansduur van de coalities doet vermoeden.

*
**

Wie de goede antwoorden zoekt, moet de juiste vragen stellen.
Dat is een bekend uitgangspunt in de wetenschap en het geldt in niet mindere mate voor de journalistiek. Ik heb geprobeerd die juiste vragen te stellen en ben daarbij vooral door twee dingen geïnspireerd.
Ten eerste door mijn ervaringen in politiek Den Haag, in het bijzonder als medewerker van de fraktievoorzitter van D'66 in de Tweede Kamer ten tijde van de kabinetsdeelname Van Agt II en III. Ik ben daardoor nauw betrokken geweest bij de meeste belangrijke politieke besluiten die in deze periode binnen D'66 werden genomen.
Ten tweede door me voor te stellen welke vragen, verwachtingen, misvattingen, interesses en ergernissen zouden leven bij mensen die dit crisisjaar de politiek hebben gevolgd en in het bijzonder daarbij de rol van D'66.
Daarmee is het speelveld ingeperkt, al blijft het nog erg ruim. Erbuiten valt de verkiezings- en formatie-periode 1981, die wel ter sprake komt, maar niet en détail. Het is als bijdrage aan de oordeelsvorming over deze bewogen periode uiteraard subjectief. Dat is onvermijdelijk.
De opzet, gesprekken met ex-bewindslieden en fraktievoorzitters, laat echter ruimte voor verschillende meningen. Het blijkt dat die ook naar buiten komen en elkaar soms tegenspreken. Zijn het niet allemaal elementen in de puzzel die ieder zélf legt en die het beeld oplevert van ieders eigen waarheid?

*
**

Dit boek is geen partij-boek.
Het vertegenwoordigt niet de mening 'van D'66'. Het geeft noch de mening van het hoofdbestuur, noch van de Tweede Kamerfraktie, noch van enige andere officiële instantie binnen Democraten '66.
Het is een bijdrage in de discussie die uitsluitend voor de verantwoording komt van de schrijver.
Hij is hiertoe in staat gesteld door het PSVI, het Politiek Scholings- en Vormingsinstituut van D'66, dat onder de kundige en enthousiaste leiding van Arthie Schimmel deze uitgave stimuleerde en voor een deel produceerde. Tevens was de SWB, Stichting Wetenschappelijk Bureau, bereid dit project te steunen, en voorzag haar direkteur, Erik van der Hoeven, mij van nuttige adviezen.
Nog vele anderen verdienen dank voor hun inspanningen. Annemarie Hogeweg, Marie Laure Kempees, Petra Kleffens en Sonja van 't Verlaat voor het type-werk. Jan Goeijenbier, Carla Pauw, Bert Bakker en Lisette Schuitemaker voor hun kritiek. Niet in de laatste plaats dank ik de geïnterviewden voor hun bereidheid mee te werken. Zij geven daarmee de traditie van openheid binnen D'66 daadwerkelijk inhoud. Dit alles was mislukt zonder de steun van Saskia zoals ze zelf weet. En ook déze produktie was niet mogelijk geweest zonder Jan Veldhuizen.

Den Haag, maart 1983
JPB